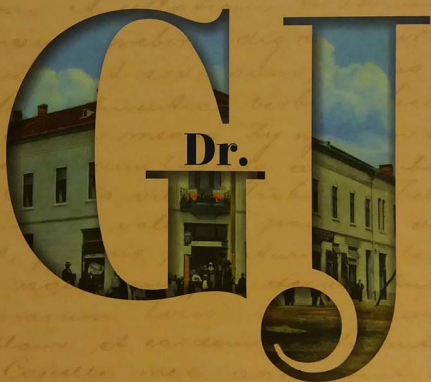

A Marcali Múzeum tanulmánykötetei 1.

„Tanár Úrnak tisztelettel...”

Dr. Gál József emlékére

visszatekintések és tanulmányok

Dr. Knapp Éva

A mesztegyői ferencesek koldulóterülete II. József-kori felosztásukig (1788)*

A Somogy megyei Mesztegyőn¹ a földbirtokos Hunyady család 1744. október 13-án a középkor végi domonkos kolostor egykori meglétére hivatkozva mariánus ferences kolostort alapított tizenkét szerzetes ellátására.² Az alapítólevél³ szerint a kolostor alapítási tőkéje húszezer rajnai forint volt. Hunyady Antal ezen kívül kötelezte magát a szerzetesek teljes ellátására kéthelyi és szili (somogyszili) uradalmából, illetve vállalta, ha ez akadályba ütközne, évente saját kincstára költségére ötszáz rajnai forintnyi értékben biztosít élelmet és fát a ferenceseknek.⁴

A kolostoralapítást követően az uralkodói, egyház- és vármegyei jóváhagyásra még három évet kellett várni, mivel a ferences ladiszlata és mariánus rendtartomány közötti nézeteltérés és pereskedés késleltette az alapító szándékának gyakorlati megvalósítását.⁵ Végül Mária Terézia, a veszprémi püspök, Padányi Bíró Márton és Somogy vármegye előljárósága teljes egyetértésével 1747. január 15-én megtörtént a mariánus ferencesek tényleges bevezetése (introductio)

* A szerző az MTA I. Osztályának nagydoktora, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár tudományos kutatója és főtanácsosa. A Gál József 80. születésnapját immár csupán képzeletben ünneplő kötetbe azért választottam ezt a mindeddig teljesen ismeretlen forrásanyagú témát, mert ő hívta fel először a figyelmemet a történeti-földrajzi megközelítés fontosságára.

1 A település a XV. század utolsó harmadában mezőváros volt, melyen átvezetett az Itáliába irányuló kereskedelmi út. Vö. még, pl. G. JÁGER [2000.] 1-216.

2 A templom és a kolostor történetéhez ld. KNAPP 2013. 12-41.; KNAPP 2014. 15-30.

3 Ministerstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918) anyagában az alapítólevél jelzete: Ladula 28 (180), Kláštor v Mesztegyňi extraordinaria nr. 3c. Ugyanitt megtalálható az alapítólevél P. Sidorius Vázsolics guardianus saját kezű másolatában is. Az alapítólevél részleges, rövid kivonatos közlése: P. Odoricus Balázsovits, Brevis Historia conventuum Ordinis S. Francisci Seraphici Reformatae Provinciae S. Mariae Hungariae ex authenticis fontibus in Archivo Provinciae existentibus, Posonii, Typis Fr. R. Mayer, 1869, 181–183.

4 Ennek megoszlása: 150 pozsonyi mérő kenyérgabona, 50 pozsonyi mérő tiszta búza, 150 edény bor, 4 hizott sertés, 80 öl fa és további szükségleteik szerint fát gyűjthettek a helybeli erdőben. Lásd az alapítólevélben, i. m. (3. jegyzet).

5 Az erre vonatkozó teljes iratanyagot lásd: Ministerstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918) anyagában, jelzete: Ladula 28 (181–182), Kláštor v Mesztegyňi Fasc. 1. no. 1–16 (1744–1745. év), Fasc. 2. no. 1–8 (1743–1746. év).

Mesztegyőre.⁶ Az alapító Hunyady Antal azonban még ugyanebben az évben (1747) néhány hónap múlva, április 6-án meghalt.⁷ A romos középkori templom és kolostor megújítása, valamint a rendház teljes felépítése kiskorú fiára, Hunyady Nepomuk Jánosra (1735–1792)⁸ maradt.

A templom- és kolostorépítést a kéthelyi uradalomból irányították és intézték. Az építkezés több évtizedig tartott. A tervrajzok nem maradtak fenn, ugyanakkor az épületegyüttes mai állapota és részleges felmérése nyilvánvaló módon bizonyítja, hogy az építkezés során jelentősen eltértek az eredeti elképzeléstől.⁹ Lángi József megfigyelése szerint korábban már elkészült épületrészleteket bontottak vissza, és új nyílásrendszert alakítottak ki.¹⁰ A szentély kétszakaszos csehsüveg boltozatát például, amelyet a mainál mintegy két méterrel magasabbra építettek, visszabontották, és egyetlen csehsüveggel fedték be. A templomhajó korábban egyenes szárú, íves lezárású, két oldalukon kisebb ovális ablakokkal kísért ablakait az északi falon befalazták, a déli falon hegedűablakokká alakították át. Mindez a kolostor északi szárnyának kialakításával állhatott összefüggésben, s a tervezett belső falképfestést előzte meg, azaz közvetlenül 1772 előtt történhetett. Ezt bizonyítja egyrészt a templomban a Szent Erzsébet-oltár nagyméretű olajfestményének jobb alsó sarkában máig olvasható felirat szövege „Step. Dorffmaister inve: et pinxit: 1772”. Másrészt az 1778. évi veszprémi egyházlátogatási jegyzőkönyv, amely szerint a templom, benne az öt oltárral, valamint a kolostor ekkor kívül-belül már teljesen készen állt,¹¹ továbbá a máig megőrzött Nepomuki Szent János-harang – egykor a ferences konvent harangja – felső részén a készítés adataival („Gos Moch Johan Koll in Pest Anno 1771”).

Az épületegyüttes kivitelezésének – falkutatás hiányában ma még pontosan nem ismert – egyszerűsítésére valószínűleg a Hunyady család gazdasági nehézségei miatt került sor. Ugyanezzel a körülménnyel állhat összefüggésben az a tény is, hogy 1770-ben a mesztegyői mariánus ferencesek részére kolduló területet állapítottak meg.

6 Stephanus Lenthly veszprémi kanonok jelentése (relatio) a mariánus ferencesek bevezetéséről (introductio) Mesztegyőre, 1747. január 15. Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 28 (183), Kláštor v Mesztegyni fasc. 3. nr. 1; Lently István, Nova plantatio eucharistica. Titkos értelmű fel-áldozott Plantálás [...] Mesztegyőben az elpusztult mezőn álló ó Klastrom és Templom helyén [...] Hunyady Antal [...] által [...] Nepomuki Szent János tisztességére tett új Fundatoria- való bé-vétele, és [t]örvényes bé-helheztetése: Mellyet [...] vitt végben [...] Mesztegyői ó Templomban, Boldog Aszszony havának 15-dik napján 1747-dik Estendőben; s-ugyan akkor élő nyelvvel azt ki-is hirdette [...], Poson, Royer Maradéki, (1747).

7 Címeres építáfiuma egykor a kéthelyi római katolikus templomban volt látható.

8 Hunyady Nepomuk János a mesztegyői Nepomuki Szent János templom szentélye alatti Hunyady sírboltban nyugszik. Sírfelirata: „Nepomuki János báró Hunyady de Kéthely 1735–1792”.

9 Pontosabb megfigyeléseket falkutatás után lehetne megfogalmazni.

10 LÁNGI 1995. 232.

11 Canonica visitatio, 1778. május 28. Veszprém Érseki Levéltár, Visitaciones Canonicae 1778, A8/13, 431–435.

A kolduló-körzet létrehozása

Ismeretes, hogy a ferences regula és a ferencesek szegénységi fogadalmá értelmében a szerzetesek nem fogadhatnak el pénzt, anyagi javaik nem lehetnek, és szükség esetén a létfenntartásukhoz alapvető dolgokat koldulással szerezhetik meg. Mesztegyőn a bőkezű alapítói szándék hosszú ideig nem tette szükségessé kolduló körzet kijelölését, 1747–1769 között nincs adat arról, hogy a mesztegyői ferenceseknek kolduló területük lenne.

1770-ben azonban négy mesztegyői szerzetes, Takács Antal, Miklós Sámuel, Bogdán Teofil és Reinics Sebestyén elfogadta, és saját kezű aláírásával hitelesítette a konventre vonatkozó koldulási rendelkezéseket (*ordinatio mendicationis*).¹² Az irat bevezetője először felsorolja a konvent javait. Eszerint – ellentétben az 1744. évi alapító levéllel – a konventnek nincs alapítási tőkéje, a szerzetesek megélhetésükhöz – évente részletekre elosztva – ötszáz rajnai forint értékben kapnak természetbeni javakat Hunyady Nepomuk János bárótól, s a kapott javak fejében miséket mondanak a Hunyady családjáért. A településen végzett plébánosi tevékenység után egyedül a stola illeti meg őket, s ez becslésük szerint évente mintegy 40 forint. Az úgynevezett plébániai fundus után évente összesen 12 pozsonyi mérő gabona az illetményük. A következő pont részletezi a ferencesek Hunyady családtól kapott éves ellátását, ami 200 mérő gabonából, 150 edény borból és 80 öl fából áll. Ez a két részből álló, előrebocsátott bevezető mintegy magyarázatul kívánt szolgálni ahhoz, miért kellett a kolduló körzetet kialakítani.

A bevezető után rövid indoklás olvasható a koldulás (*mendicatio*) statutumainak bevezetéséről, melyeket azért rögzítettek hivatalos formában, mert korábban ilyen szabályozás Mesztegyő esetében nem létezett. A koldulás lehetőségéért cserébe a szerzetesek kötelesek voltak segíteni a felsorolt településeken és ezek filiáin a helybeli plébánosok lelki gondozói tevékenységét. A rendelkezés összesen kilenc, a mesztegyői kolostorral földrajzilag szomszédos vagy közel szomszédos körzetet sorol fel a távolságok időbeni jelzésével, mindegyik középpontjában – Kelevíz praedium kivételével – egy-egy parochia vagy adminisztratúra található, melyekhez további, egyházi szempontból oldallagosan ellátott települések tartoznak a következő módon. (1. táblázat)

Az irat végén összesítették a mesztegyői ferencesek által koldulási céllal látogatható településeket. E kivétel nélkül Somogy megyéhez tartozó kisebb-nagyobb falvak és puszták a jellegük szerint a következők voltak: huszonhat pagus (falu), tizenhat promontorium (szőlőhegy), három allodium (birtok) és tizenkét, a falvaktól távolabbra megtalálható malom (*molendinum*).

Az *ordinatio mendicationis* a különféle településeket egyházi állapotuk szerint csoportosította és sorolta hierarchiába. Ebből arra következtethetünk, hogy a

¹² Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 68 (758), 1770.

1. a. táblázat

Parochia	Filia	Távolság	Mit szabad koldulni
1. Marcalli		1 órára a konventtől	gabona, bor, vaj, bárány, hizott baromfi, füstölt hús és kétszer évente tojás
	Gomba	Marcalltól ¼ órára	ugyanaz
	„másik” Gomba ^I	Marcalltól ¼ órára	ugyanaz
2. Kéthely		2,5 órára a konventtől	ugyanaz
	Sári	Kéthelytől ¼ órára	ugyanaz
	Újlak	Kéthelytől ¼ órára	ugyanazt, kevesebb borral, mint Kéthelyen, mert közös a szőlőhegyük
	Keresztúr ^{II}		ugyanaz
3. Sámson ^{III}		„uno milliari” távolságra a konventtől [?] Sámsontól ½ órára	ugyanaz ugyanaz, de bárányt csak akkor, ha nincs füstölt hús
	Fehéregyház		
	Zsitva ^{IV}	Sámsontól ½ órára	ugyanaz
4. Toth-Szent-Pál ^V		2 órára a konventtől	ugyanaz, de bor nélkül, mivel nincs szőlőhegye
	Vargyaskér ^{VI}	közel Tótszentpálhoz	mint előbb
	Nikla	Szentpáltól 1 órára	mint előbb

kolduló terület kijelölése elsősorban egyházmegyei elképzelés figyelembe vételével készült, melyet a mariánus ferences provincia és Somogy megye előjárósága egyaránt elfogadott. Ezt látszik bizonyítani az a kitétel is, hogy a szerzetesek az élelemgyűjtési jogért cserébe a plébánosok munkáját voltak hivatva segíteni.

A kolduló körzet Mesztegyő középponttól mind a négy égtáj felé kiterjedt, s a Balatonkeresztúr – Gyugy – Lengyeltóti – Somogyfajsz – Szenyér – Tapsony – Somogysámson települések által határolt földrajzi körzeten belül helyezkedett el. A mesztegyői konventhez viszonyított távolság a kilenc meghatározó, „központi” településre vonatkozott. A legtávolabbi ilyen plébánia, Lengyeltóti háromórányra helyezkedett el. A korabeli, a mai útviszonyoktól jobbra eltérő, feltehetően a somogyi erdőkön át vivő, minden valószínűség szerint gyalogutak ismeretében ezek az időben jelzett elérhetőségek reálisnak tűnnek. Az így kijelölt települések az irat tanúbizonysága szerint a szerzetesek részére újabb, olyan központokat jelentettek, ahonnan egy-egy

I Nagy-Gomba és Kis-Gomba

II Sáripuszta, Balatonújlak, Balatonkeresztúr

III Somogysámson

IV Fehéregyház és Zsitva ma egy település Somogyzsitfa néven

V Somogyzentpál

VI A település egyesült Somogyzentpállal

I. b. táblázat

Parochia	Filia	Távolság	Mit szabad koldulni
5. Buzsák		„medio secundo milliari” távolságra [?]	mint előbb (szőlőhegye nincs)
	Táska	Buzsáktól ½ órára	mint előbb
	Lak ^{VII}	Buzsáktól ½ órára	mint előbb
6. Lengyel Toti ^{VIII}		a konventtől 3 órára	mint előbb, kevés borral
	Tót-gyugy ^{IX}	Lengyeltótól ½ órára	mint előbb
	Kisberény	Lengyeltótól ¼ órára	mint előbb
7. Tapson ^X		a konventtől 2,5 órára	gabona, bor, vaj, bárány, hizott baromfi, füstölt hús és kétszer évente tojás
	Szakácsi	Tapsonytól ½ órára	ugyanaz
	Szenyér	Tapsonytól ¼ órára (1/2 órára a konventtől)	ugyanaz
	Gadány	Tapsonytól 1 órára (1/4 órára a konventtől)	ugyanaz
8. Fajsz ^{XI}		a konventtől 2 órára	ugyanaz, de bor és bárány nélkül, mert az ott nincs
	Kovatsi ^{XII}	Fajsztól ¼ órára	ugyanaz, bor és bárány nélkül
	Libicz-Kozma ^{XIII}	Fajsztól ¼ órára	ugyanaz, bor és bárány nélkül
	Kürtös allodium	Fajszhoz közel	ugyanaz, bor és bárány nélkül
	Kölked allodium ^{XIV}	Fajszhoz közel	ugyanaz, bor és bárány nélkül
9. Keleviz ^{XV}		a konventhez közel	ugyanaz, bor és bárány nélkül

meghatározott kisebb területet, földrajzi körzetet lehetett elérni, viszonylag gyorsan bejárni. E mikro körzeteken belül az időbeli távolságok már nem a mesztegnői konventhez viszonyították, hanem a központi településekhez képest jelölték ki. Ezek a kisebb parochiális filiák minden esetben egy óra alatt (Somogyszentpál – Nikla) vagy ennél gyorsabban elérhetőek voltak. A negyedórán belül megközelíthető távolságokat egyszerűen a „nagyon közel”, „legközelebb” („proxime”) kifejezéssel jelezték.

VII Öreglak

VIII Lengyeltóti

IX Gyugy

X Tapsony

XI „Administratura” Somogyfajsz, amelyet az előjárók engedélyével már húsz éve a mesztegnői atyák látnak el

XII Pusztakovácsi

XIII Libickozma – az 1748. november 21-i Canonica visitatio szerint Mesztegnő filiája („Libis-Kozma”), ahol a Hunyady család colonus-ai élnek. Canonica visitatio, 1748. november 21. Veszprém Érseki Levéltár, Visitaciones Canonicae 1748, A8/9, 188–204.

XIV Kürtöspusztá és Alsókölked ma is létező helynevek

XV Keleviz, az irat szerint 1770-ben praedium 12 házzal. Az 1778. évi canonica visitatio szerint Dávoddal együtt Mesztegnő filiája. Canonica visitatio, 1778. május 28. Veszprém Érseki Levéltár, Visitaciones Canonicae 1778, A8/13, 431–435.

Ez a kétféle, „kettős” távolság megadás lehetővé teszi a koldulás „gyakorlati lebonyolításának” rekonstruálását. A mesztegnyői konventtől indulva a szerzetesek először a kilenc kijelölt „parochiá” egyikéig jutottak el, majd onnan közelítették meg az adott körzet további településeit. Ezek az „utazások” lelki szolgálatokkal kapcsolódtak egybe, esetenként hetekig, hónapokig is tarthattak. Így például Somogyfajsz esetében a település nevéhez illesztett, áthúzott, de jól olvasható jegyzetből megtudjuk, hogy az adminisztratúra lakóinak lelki szolgálatát régóta, már húsz éve a mesztegnyői ferencesek látják el. Az utóbbi információt értelmezve a mesztegnyői ferencesek már 1770 előtt sem éltek állandóan Mesztegnyőn, másutt is aktívan tevékenykedtek a helybeli lakosságot szolgálva – s erre minden bizonnyal a világi papok hiánya miatt lehetett szükség.

A kijelölt területen az élelemgyűjtő utakra évente egyszer, illetve kétszer kerülhetett sor: gabonát (*frumentum*), bort (*vinum*), vajat (*butyrum*), bárányokat (*agnellos*), hizlalt baromfit (*altilia*) és füstölt húst (*carnes fumatos*) évente egyszer, tojást (*ova*) évente kétszer gyűjthettek a szerzetesek. Az *ordinatio* révén kirajzolódik egyrészt a terület alapvető gazdálkodási képe – míg a gabonatermesztés és a háztáji állattartás minden településen általános volt, a szőlőművelés (*promontoriumok*) és a legeltető állattartás területe ennél jelentősen kisebb lehetett. Másrészt jól lemérhető a Hunyady család földrajzi érdekeltsége, illetve a mesztegnyői ferencesek lelki szolgálatának térbeli határa.

A mesztegnyői konvent kolduló területét alapvetően behatárolta három további, viszonylag közeli mariánus ferences kolostor, Keszthely, Segesd és Andocs földrajzi, társadalmi és gazdasági érdekeltségi köre. Megfigyelhető, hogy a mesztegnyői szerzetesek számára időben viszonylag későn kijelölt földrajzi terület legtávolabbi pontja is legalább tíz kilométerrel messzebbre esett e kolostoroktól. Ekkora lehetett a korabeli utak tekintetében például a Gyugy – Lengyeltóti és Andocs, a Balatonkeresztúr és Keszthely, illetve a Tapsony és Segesd távolság.

A körülmények között 1770. évi mesztegnyői kolduló körzetet érdeemesnek tűnt összevetni az andocsi kolostor koldulási és missziós körzetével. Utóbbit – amint azt Tüskés Gábor kutatásaiból tudjuk – 1719-ben, nem sokkal a ferencesek andocsi letelepedése után engedélyezte Madarász László, Somogy megye alispánja. Az andocsi ferencesek hét rövidebb-hosszabb útvonalat jártak be rendszeresen, amit Tüskés Gábor részletesen tárgyalt, és térképen is megjelenített.¹³ Az ő megállapítása, hogy az andocsi koldulási terület határa északon a Balaton, keleten nem éri el a Kapos folyót, délen a Drávaig nyúlik, nyugaton pedig megkerüli a segesdi ferencesek illetőségi körét, és nem érinti a kanizsai ferencesekhez tartozó területeket. Ez a koldulási terület szoros kapcsolatban állt az andocsi kegyhely mirákulumirodalom által megrajzolt szűkebb vonzáskörzetével, és nem független az andocsi ferencesek hittérítő tevékenységétől sem. Ugyanakkor teljes

13 TÜSKÉS 1993. 336-338.

mértékben magában foglalta az 1770-ben kijelölt mesztegnyői kolduló körzetet (Marcali, Kéthely, Keresztúr, Sámson, Tótszentpál, Buzsák, Lengyeltóti, Tapsony és Mesztegnyő). Tehát ez a mesztegnyői szerzeteseknek kijelölt földrajzi terület az andocsi ferencesek ötven évvel korábban megállapított kolduló területének leszűkítésével jött létre.

A mesztegnyői kolduló körzet határai megközelítették Keszthely, Segesd és Andocs hasonló földrajzi érdekeltségeit. Valószínűleg elsősorban ez a körülmény játszott közre abban, hogy néhány évvel később némileg megváltoztatták a mesztegnyői mendikációs területet. Az újabb szabályozásra 1777-ben került sor a következő, az előbitől némileg eltérő formában.¹⁴ (2. táblázat)

A korábbtól eltérően táblázatba rendezett koldulóterületről nem lehet eldönteni, hogy azt a Veszprémi Egyházmegye vagy Somogy vármegye, esetleg a mariánus ferences provincia tartotta-e fontosnak ismételten rögzíteni. A táblázatos elrendezést követően először azonos, majd eltérő kéztől származó további megjegyzések olvashatók. Azonos kéz jegyezte fel, hogy a korábbi mesztegnyői kolduló területből kivették Keresztúr, Ujlak, Berény, Hollád, Sámson és Fehéregyház településeket. Mivel Berény (Balatonberény) és Hollád 1770-ben még nem tartozott Mesztegnyő kolduló körzetéhez, lehetséges, hogy 1770 és 1777 között további kisebb-nagyobb területi módosításokra került sor, melyek iratanyagát ma még nem ismerjük. Ugyanezt bizonyítják a dokumentum megfogalmazójának keze írásától eltérő írásképű további megjegyzések is. Eszerint a korábbi mesztegnyői kolduló körzethez csatolták Lak (Öreglak), Kisberény és Tótygyugy települést. Ezek a falvak 1770-ben a mendikációs terület részei voltak mint Nikla, illetve Lengyeltóti filiái, tehát valamikor, minden bizonnyal 1777 előtt, el kellett venni őket a mesztegnyői ferencesektől, hogy később (1777) újra ide csatolhassák.

A koldulás e földrajzilag behatárolt érdekkörzete az andocsi és a keszthelyi kolostorok hasonló érdekeivel ütközhetett. Ezt bizonyítja két további, az előbbieket követő megjegyzés, mely szerint a mesztegnyői ferencesek megkapták az andocsi kolduló területből Lengyeltótit, a keszthelyiből pedig Kis- és Nagygombát, Marcalit és Sárít. Mivel a táblázat alá illesztett további megjegyzésekhez sem dátumozások, sem aláírások nem tartozik/tartoznak, valószínű, hogy a mesztegnyői kolduló terület határait, mint az előbbieknél később kijelölt mendikációs körzetet, gyakran változtathatták.

Érdeemesnek tűnt összevetni a mesztegnyői ferencesek koldulási körzetét a településhez tartozó filiák változásával, a ferencesek 1786. évi földrajzi kapcsolatrendszerével, valamint a rendház feloszlatáskori szerzeteseinek további sorsával. A mesztegnyői plébániához az 1748. évi canonica visitatio szerint egyetlen filiális település tartozott, Libickozma, ahol ekkor a Hunyady család név szerint

¹⁴ Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253-1918), Ladula 68 (758), 1777.

2. táblázat

Hely	gabona évente/	must évente/	hús évente/	vaj évente/	hízalt baromfi évente/	bárány évente/	tojás évente/
[1.]							
Tóth-Sz-Páll ^I	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Vargyaskér	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Nikla	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Buzsák	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Táska	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Lak ^{II}	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Fajsz ^{III}	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Pusztá-Kovácsi	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
[2.]							
Csömörd ^{IV}	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Kürtés	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Külked ^V	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Osztopán	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Bukógát ^{VI}	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
[3.]							
Somogyvár	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Vámos	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Edde	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Pamuk	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Mesztegyne-Keleviz	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
Lengyeltoti	egyszer	-	egyszer	egyszer	egyszer	egyszer	kétszer
[4.] ^{VII}							
Keresztur ^{VIII}	-	egyszer	-	-	-	-	-
Ujlak ^{IX}	-	egyszer	-	-	-	-	-
Berény ^X	-	egyszer	-	-	-	-	-
Hollád	-	egyszer	-	-	-	-	-
Marczali	-	egyszer	-	-	-	-	-
Kiss és Nagy Gomba	-	egyszer	-	-	-	-	-
Sári	-	egyszer	-	-	-	-	-
Sámson ^{XI}	-	egyszer	-	-	-	-	-
Fehéregyháza ^{XII}	-	egyszer	-	-	-	-	-
Baglass ^{XIII}	-	egyszer	-	-	-	-	-

I Somogyzentpál

II Öreglak

III Somogyfajsz

IV Csömend

V ld. 27. jegyzet.

VI Libickozma régi megnevezése.

VII A megjegyzés szerint ezen az alábbi területen a muston kívül más nem lehet kérni, mert a többi felsorolt élelmiszert itt csak a keszthelyi ferencesek koldulhatják, viszont mustot mindkét konvent koldulhat.

VIII Balatonkeresztúr

IX Balatonujlak

X Balatonberény

XI Somogyásmon

XII Ma Somogyzsitfa része.

XIII Ma a kéthelyi szőlőhegy egy részét hívják így.

felsorolt colonus-ai éltek.¹⁵ A következő, 1778. évi *canonica visitatio*¹⁶ szerint azonban ez a település már nem filiája Mesztegyőnek, helyette két filiája van: a fél óra távolságra lévő Kelevíz *praedium*, és az egy órányira található Dávod. Ennek az utóbbi településnek korábban nem volt kapcsolata Mesztegyővel, azaz 1778-ban a ferencesek kolduló körzete által kijelölt társadalmi hatókör tovább bővült Dávod településsel.

A ferencesek mesztegyői felosztása utáni, következő egyházmegyei *visitatio* (1815. szeptember 21) adatai szerint a mesztegyői plébániához az előbbieknél jóval több, összesen hét filia tartozik, Hidas (negyed óra távolságra), Gadány és Kelevíz (fél óra távolságra), Dávod és Buzsák (egy óra távolságra), Árad (másfél óra távolságra) és Léta (két óra távolságra).¹⁷ Ezek némelyike a XVIII. században a koldulóterület része volt (Gadány, Kelevíz, Buzsák), némelyike nem (Hidas, Dávod, Arad, Léta). Gondolatban térképre vetítve az 1815. évi filiákat nyilvánvaló, hogy ezek kijelölése a korábbi kolduló körzet ismeretében történt, annak erőteljes, egyetlen világi pap teljesítőképességére méretezett földrajzi leszűkítésével.

A mesztegyői konvent felosztása előtt két évvel keletkezett az a királyi rendeletre összeállított *declaratio* (*relatio*), melyet a mesztegyői konvent gárdiánja, egyben a plébánia adminisztrátora, Takács Antal készített és hitelesített aláírásával, valamint a konvent iratra nyomott sötétvörös viaszpecsétjével. A jelentés felsorolja a konvent lakóit, jellemzi őket, és leírja tevékenységüket.¹⁸ A dokumentum tanúsága szerint a mesztegyői szerzetesek 1786-ban, és már ezen időpont előtt sem éltek mindannyian egyszerre a konventben. P. Balásy Bálint adminisztrátor volt Somogyfajszon, P. Földes Konrád éveken át *capellanus aulicus*ként élt Csombárdon, s ezért ötven forint nyugdíjat kapott, P. Malinai Dénes hasonló egyházi minőségben tevékenykedett Lengyeltóiban, s innen kapott hatvan forint nyugdíjat, és végül az ekkor negyvenegy éves P. Józán Adolf is több, meg nem nevezett, fel nem sorolt helyen végzett *capellanus aulicus*i munkát. Azaz a konventhez ekkor tartozó tizenegy felszentelt szerzetes-pap közül négy nem Mesztegyőn, hanem a már megismert koldulási területen (Fajsz, Lengyeltóti), illetve azon kívül (Csombárd) élt.

15 *Canonica visitatio*, 1748. november 21. Veszprém Érseki Levéltár, *Visitationes Canonicae* 1748, A8/9, 188–204.

16 *Canonica visitatio*, 1778. május 28. Veszprém Érseki Levéltár, *Visitationes Canonicae* 1778, A8/13, 431–435.

17 *Canonica visitatio*, 1815. szeptember 21. Veszprém Érseki Levéltár, *Visitationes Canonicae* 1815, Veszprémi Érseki Levéltár, A8/20, 113–140.

18 *Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave* (1253–1918), Ladula 68 (867), 1786.

Később a feloszlítás évében (1788) is többen, összesen négyen végezték a konventtől távol lelki vezetői munkájukat a Veszprémi Egyházmegyében. P. Gregorovics Quirin Somogyváron, P. Takács Antal Berzencén volt káplán, plébánosként működött P. Józán Adolf (Káptalanfa) valamint P. Kramárics Péter (Szőlősgyőrök). Mindezek az adatok ismételtén azt látszanak bizonyítani, hogy a mesztegyői ferencesek „lelki”, társadalmi hatóköre folyamatosan meghaladta a kijelölt koldulási körzetük határait.¹⁹

A feloszlítást két évvel követő szétköltözés (1790. február 19.) után, lehetőség szerint nyomon követve az exferencesek további sorsát,²⁰ a rendelkezésre álló adatok – az előbbi forrásokat is figyelembe véve – néhány újabb sajátosságot körvonalaznak. Míg az utolsó mesztegyői ferencesek közül P. Rumi Mihály lett a helybeli plébános (1790–1805), 1790-ben Tapsonyban P. Malinai Dénes,²¹ Somogyváron P. Derkics Szaniszló a káplán, 1796-ban Vörsön P. Babos Alajos a káplán, és 1797-ben Somogyfajszon P. Balásy Bálint a plébános. Azaz a mesztegyői ferencesek feloszlításuk után vagy korábbi kolduló körzetükön belül maradtak, vagy annak közelebbi-távolabbi határai közelében (Berzence, Káptalanfa, Szőlősgyőrök, Vörs) tevékenykedtek tovább. A mesztegyői ferences múlt őrzését a feloszlítás után húsz évvel – minden bizonnyal tudatosan – az is szolgálta, hogy az utolsó helybeli ferences-plébános halálát követően (Rumi Mihály, 1805) a faluban egy andocsi mariánus ferences, P. Mikos András lett holtáig az adminisztrátor-plébános (1806–1811).

Összegzés

Végül összegezve elmondható, a mesztegyői ferencesek konventjükön kívül 1770 előtt szórványosan (például Somogyfajsz), 1770 után – koldulási területük első kijelölésétől – rendszeresen és szervezett módon vettek részt a Veszprémi Egyházmegye Balatontól délre eső területein a világi hívek pasztorációjában. Széles körű társadalmi „hasznosságuk” alapvető mércéje, hogy szerzetesekként világi papi egyházi feladatokat is teljesítettek, mindenekelőtt misét mondtak, gyóntattak és prédikáltak, enyhítve a terület paphiányát. Mindebben segítette őket sokoldalú felkészültségük, amelyet tovább mélyítettek, például a mesztegyői ferences könyvtár folyamatos használatával is.²² E szerzetesi könyvtár állományában a ferences szerzők jelentős száma mellett a kor közkedvelt, jelentős példányszám-

19 Inventarium Supellectilium, et religiosorum mobilium in cellis reverendi fratris Franciscanorum in conventu Mesztegyeniensi tam priorum quam ad comunitatem inveniabilium, Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Prvonicie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 28 (184), Kláštor v Mesztegyényi, Catalog, fasc. 4. nr. 6.

20 P. TAKÁCS – PFEIFFER 2001. 200–202, 336–337, 453.

21 Malinai Dénes ugyanebben az évben betegsége miatt Andocsra vonult vissza, ahol meghalt.

22 KNAPP 2014. 5–29., KNAPP 2015. 19–46.

ban kiadott magyar és külföldi egyházi és világi szerzőinek művei, mindenekelőtt a nagy számban őrzött prédikációs könyvek (82 kötet) elősegítették az itt élők napi feladatainak ellátását. A konventben őrzött, és a szerzetesek által szabadon használt könyvek tartalma és mondanivalója – elsősorban a gyóntatás és a prédikálás révén – közvetett módon eljutott a ferencesek által gondozott hívekhez is, ezért ők a mesztegnyői ferencesek koldulási körzetében, és esetenként azon kívül is ennek a könyvtárnak a másodlagos befogadóivá váltak. Ugyanakkor a világi hívek – elsősorban a koldulási határokon belül – élelmiszer-adományaikkal lehetővé tették a szerzetesek mindennapi megélhetését.

Irodalom

G. JÁGER Márta: Mesztegnyő. Bp. [2000]

KNAPP Éva: Egy rejtőzködő középkori templom és kolostor: Mesztegnyő. In: Műemlékvédelem, 2014/1. 15-30.

KNAPP Éva: Egy rejtőzködő középkori templom és kolostor: Mesztegnyő. In: Somogyi Honismeret, 2013/1-2. 12-41.

KNAPP Éva: A mariánus ferencesek könyvtára Mesztegnyőn a XVIII. században. In: Somogyi Honismeret, 2014/1-2. 5-29.

KNAPP Éva: Egy 18. századi mariánus ferences könyvtár: Mesztegnyő, 1748-1790. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2015/1-2. 19-46.

LÁNGI József: A mesztegnyői ferences templom falképei és berendezése. In: Műemlékvédelmi Szemle, 1995/1-2. 229-264.

P. TAKÁCS J. Ince OFM – PFEIFFER János: Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17-18. században. Pápa-Zalaegerszeg, 2001.

TÜSKÉS Gábor: Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirakulumirodalom tükrében. Bp. 1993.

Források

- Canonica visitatio, 1748. november 21. Veszprém Érseki Levéltár, Visitaciones Canonicae 1748, A8/9, 188–204.
- Canonica visitatio, 1778. május 28. Veszprém Érseki Levéltár, Visitaciones Canonicae 1778, A8/13, 431–435.
- Canonica visitatio, 1815. szeptember 21. Veszprém Érseki Levéltár, Visitaciones Canonicae 1815, Veszprémi Érseki Levéltár, A8/20, 113–140.
- Ministerstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918) Ladula 28 (180), Kláštor v Mesztegnyi extraordinaria nr. 3c.
- Ministerstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918) Ladula 28 (181–182), Kláštor v Mesztegnyi Fasc. 1. no. 1–16 (1744–1745. év), Fasc. 2. no. 1–8 (1743–1746. év).
- Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 28 (183), Kláštor v Mesztegnyi fasc. 3. nr. 1.
- Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Pronicie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 28 (184), Kláštor v Mesztegnyi, Catalog, fasc. 4. nr. 6.
- Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 68 (758), 1770.
- Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 68 (758), 1777.
- Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Provincie Františkánov v Bratislave (1253–1918), Ladula 68 (867), 1786.
- P. Odoricus Balázsovi, *Brevis Historia conventuum Ordinis S. Francisci Seraphici Reformatae Provinciae S. Mariae Hungariae ex authenticis fontibus in Archivo Provinciae existentibus, Posonii, Typis Fr. R. Mayer, 1869. 181–183.*